

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА»
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ МИСТЕЦТВ
КАФЕДРА ОБРАЗОТВОРЧОГО І ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА
ТА РЕСТАВРАЦІЇ

ГРАФІКА

**Програма
навчальної дисципліни та
методичні рекомендації до її виконання**

Спеціальність 023
«Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація»
Освітньо-професійна програма «Образотворче мистецтво»
Рівень вищої освіти «магістр»

Івано-Франківськ
2018

УДК 76 (075.8)

Розробники: доцент кафедри образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та реставрації, Заслужений діяч мистецтв України **Прокопів П.М.**;
асистент кафедри образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та реставрації **Плотнікова В.В.**;

Рецензенти: кандидат мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та реставрації, Заслужений діяч мистецтв України **Бойчук Б.В.**;
кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та реставрації **Типчук В.М.**

Затверджено та рекомендовано до друку
Вченою радою Навчально-наукового Інституту мистецтв
Державного вищого навчального закладу
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
(протокол № 1 від 05.09.2018 р.)

Прокопів П.М., Плотнікова В.В.

Спецкурс: Графіка. Програма навчального курсу та методичні рекомендації до її виконання. Спеціальність 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» / В.В.Плотнікова., П.М.Прокопів. – Івано-Франківськ: Вид-во «Сімик», 2018. - 38 с.

УДК 76 (075.8)

© П.М.Прокопів, 2018 рік
© В.В.Плотнікова, 2018 рік

ЗАГАЛЬНИЙ ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Курс підготовки магістрів	Напрямок, спеціальність, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни
<p>Кількість кредитів: відповідних ECTS: 12</p> <p>Модулів – 3 Змістових модулів - 3</p> <p>Загальна кількість годин: 360</p> <p>Тижневих годин: 1 семестр – 2 години; 2 семестр – 4 години; 3 семестр – 8 годин;</p>	<p>Галузь знань – 02 «Культура і мистецтво»</p> <p>Спеціальність: 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація»</p> <p>Освітньо-професійна програма «Образотворче мистецтво»</p> <p>Рівень вищої освіти «магістр»</p>	<p>Вибіркова</p> <p>Рік підготовки: 1,2 Семестри: 1-3</p> <p>Лекції 8 – год.; Практичні аудиторні заняття – 112 год.; Самостійна робота – 240 год.</p> <p>Вид підсумкового контролю I семестр – залік II семестр – залік III семестр – екзамен</p>

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Навчальний курс «Графіка» – невід’ємна частина підготовки студентів освітньо-професійної програми «Образотворче мистецтво» в освоєнні графічної грамоти і має значний освітньо-виховний вплив на формування художнього смаку і становлення особистості вчителя образотворчого мистецтва, розвиток його творчих здібностей до художньої та педагогічної діяльності.

«Графіка» як навчальна дисципліна має необмежені можливості для творчого розвитку студентів і позитивно впливає на формування їх творчих якостей і високої художньої культури.

Запропонована програма навчальної дисципліни «Графіка» укладена на основі навчального плану для спеціальності 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» для рівня вищої освіти «магістр»; кваліфікація: художник-дизайнер образотворчого мистецтва, вчитель дисциплін художньо-естетичного циклу.

Кожний змістовий модуль містить матеріал з основи графічних технік, історії розвитку окремих видів друкованої графіки і методичні рекомендації для художньо-педагогічної діяльності.

Практична робота складається із завдань, що ґрунтуються на вмінні оволодіти способами створення естампа.

Вивчення навчальної дисципліни «Графіка» здійснюється впродовж трьох семестрів (360 год.), з них:

лекцій – 8 год.;

практичних аудиторних – 112 год.;

самостійних – 240 год.

Кожний семестр закінчується кафедральним оглядом робіт та підсумковою оцінкою.

Формою контролю є залік та екзамен.

Розподіл годин за семестрами

Семестр	Кількість годин				
	всього	аудиторні	лекції	самос-тійні	контроль
I	112	30	2	80	залік
II	112	30	2	80	залік
III	136	52	4	80	екзамен
Всього	360	112	8	240	

Вказані у програмі завдання мають рекомендаційний характер. Залежно від матеріальної бази, рівня підготовки студентів та потреб кафедри можна змінювати тематику та об'єм завдань, а також визначати кількість годин на вивчення кожної теми.

В перших практичних роботах детально описується послідовність виконання завдання. В наступних детальність опису порядку виконання роботи зменшується, зважаючи на досвід, отриманий студентами при виконанні попередніх робіт.

У процесі навчання викладач повинен зосередити увагу студентів на виконання завдань програми та сформувати в них належний професійний і культурний рівень майбутнього фахівця.

Запропонована програма може слугувати діючою типовою програмою, на основі якої розробляється варіант робочої програми.

СТРУКТУРА ЗАЛІКОВИХ КРЕДИТІВ КУРСУ

ТЕМА	Кількість годин відведених на:		
	лекції	практичні.	сам. роб.
12 кредитів	8	112	240
Модуль І. (І КУРС, І семестр)			
Графічні техніки високого друку			
Лекція 1. Графічні техніки високого друку Ксилографія (обрізна і торцева), лінорит, гравюра на картоні, гравюра на сучасних матеріалах, цинкографія. Особливості техніки лінориту (чорно-біла, тональна, кольорова). Виразальні та зображальні засоби техніки лінориту. Матеріали та інструменти вказаних технік.	2		12
Тема 1. Графічне зображення голови людини			
Завдання 1.1. Силуетне зображення голови людини		12	
Завдання 1.2. Портрет однокурсника або близької людини		18	68
Всього	2	30	80
Модуль ІІ. (І КУРС, 2 семестр)			
Графічні техніки глибокого друку			
Лекція 2. Графічні техніки глибокого друку. Різдева гравюра на металі. Офорт. Класичний штриховий офорт. Історія виникнення й розвитку різцевої гравюри й офорта. Зображальні та виразальні засоби й можливості різцевої гравюри та штрихового офорта. Матеріали та інструменти вказаних технік. Твори українських та зарубіжних художників-офортистів.	2		20
Тема 2. Графічне зображення людини			
Завдання 2.1. Композиція портрета людини з руками в середовищі з атрибутами її професійної діяльності.		12	30
Завдання 2.2. Двофігурна композиція «Він		18	30

і Вона»			
Всього:	2	30	80
Модуль III. (II КУРС, 3 семестр)			
Особливості графічних технік глибокого друку			
Лекція 3. Особливості графічних технік глибокого друку. Акватинта. Суха голка. Резерваж. М'який лак. Меццо-тинто. Матеріали та інструменти, обладнання майстерні та робочого місця офортиста. Офортний верстат. Правила техніки безпеки під час виконання роботи.	4		20
Тема 3. Графічна композиція			
Завдання 3.1. Творча робота на довільну тему у вибраній студентом графічній техніці виконання		52	60
Всього	4	52	80

ПРОГРАМА

Вступ

Мета курсу - навчити студента практично оволодіти графічними техніками авторського друку, виробити знання, навички й уміння, які сприятимуть самостійному виконанню завдань у графічних техніках, навчити користуватися зображальними і виражальними засобами графіки; професійно підготувати фахівця з високим рівнем художньої майстерності щодо самостійного творчого вирішення завдань художньої і педагогічної діяльності.

Для цього пропонується лекційний курс, необхідний обсяг практичних аудиторних занять і завдань для самостійної роботи.

Програма складається із 3 змістових модулів:

- 1) Графічні техніки високого друку;
- 2) Графічні техніки глибокого друку;
- 3) Особливості графічних технік глибокого друку.

Кожен модуль вміщує матеріал з основи графічних технік, історії розвитку окремих видів друкованої графіки і методичні рекомендації для художньо-педагогічної діяльності.

Практична робота складається із завдань, що ґрунтуються на вмінні оволодіти способами створення естампа.

Тематика програмових завдань підібрана за педагогічним принципом, від простого до складного і складає цілісну систему, спрямовану на послідовне становлення професійних знань, вмінь, виховання активних творчих якостей педагога-художника. Кожне професійне завдання слід вирішувати не лише у

певній тематичній роботі, але і у всіх наступних творах у відповідному розвитку мистецького задуму.

Всі теми розпочинаються вступними лекціями педагога, поясненням основної мети, аналізом ілюстративного матеріалу. У процесі роботи відбувається теоретичне опитування, індивідуальна робота з кожним студентом та науковим розбором кожного етапу завдання.

В ході навчального процесу, студенти отримують знання з теорії, технології та технік графіки. Навчаються правильному володінню інструментами для гравіювання; умінню виконувати підготовчий етюд з натури для подальшого його опрацювання у власних творах, пошуку композиційних ескізів для завдання.

Програмові завдання спрямовані на формування і розвиток композиційно-творчого мислення, виявлення художнього образу, концентрацію ідеї, синтез та організацію задуму у полі формату.

Вимоги до якості засвоєння навчального курсу

Студенти повинні знати та вміти:

Змістовий модуль I.

- закомпонувати зображення, вибрати необхідний формат;
- побудувати зображення враховуючи форму і пропорції предметів, їх співвідношення у просторі, використовуючи за основу твору натурні замальовки;
- особливості графічних технік обрізної та торцевої гравюри;
- володіти техніко-технологічними процесами створення гравюри на дереві, матеріалами та інструментами;
- підготувати основу для гравюри;
- передавати на зображальній площині об'ємні, просторові і матеріальні якості предмета;
- вести роботу послідовно: від простого до складного, від великої форми до деталей;
- мислити образно, площинно, створювати композицію, користуючись засобами виразності графіки – крапкою, штрихом, прямою;
- застосовувати метод роботи відношеннями;
- техніку роботи графічними матеріалами;
- графічні техніки високого друку та їх виражальні засоби;
- підготувати «дошку» для гравіювання;
- гравіювати чорні і білі штрихи, володіти розтяжкою тону та фактури;

Змістовий модуль II.

- графічні техніки глибокого друку;
- стилізувати пейзаж та портрет людини за допомогою плями; створювати структуру композиції за допомогою чорної, білої та сірої плями;
- знаходити оптимальне структурно-пластичне вирішення композиції;
- виявляти головне і другорядне в зображенні і підпорядковувати одне одному;

- передавати характер предмета, його матеріальність;

Змістовий модуль III.

- виявити образну цілісність та єдність мотиву через техніку глибокого друку;
- володіти техніко-технологічними процесами створення гравюри на металі, матеріалами та інструментами;
- підготувати основу для гравюри.

Графіка — різновид мистецтва, назва якого походить від грецького слова, що в перекладі означає «пишу, дряпаю, малюю». Графіку можна вважати основою всіх образотворчих мистецтв, адже основним засобом створення художнього образу у графіці виступає найпростіший для людини спосіб відтворення побаченого — лінія, штрих, які творять контур предмету або фігури.

Класифікація графіки за способом утворення: унікальна, друкована.

Класифікація та особливості видів графіки за способом застосування: станкова, прикладна, репродукційна.

Класифікація та особливості видів графіки за призначенням: допоміжна, оригінальна.

Топологічний склад та структура графічного зображення: станкова, прикладна та агітаційна графіка.

Класифікація за способом відтворення та видом друку: плоский друк, високий друк, глибокий друк.

Художньо-виражальна та зображальна системи графічної мови: пляма, лінія, штрих, контраст, нюанс, тон, силует, ритм, акцент, пластичність, декоративність, фактура, текстура тощо.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I
(I КУРС, 1 СЕМЕСТР)
Графічні техніки високого друку

Лекція 1. (2 години). Графічні техніки високого друку.

Ксилографія (обрізна і торцева), лінорит, гравюра на картоні, гравюра на сучасних матеріалах, цинкографія.

Особливості техніки лінориту (чорно-біла, тональна, кольорова). Виразальні та зображальні засоби техніки лінориту. Матеріали та інструменти вказаних технік.

План лекції

1. Графічні техніки високого друку
2. Ксилографія (обрізна і торцева), лінорит, гравюра на картоні, гравюра на сучасних матеріалах, цинкографія. Матеріали та інструменти вказаних технік.
3. Особливості техніки лінориту.

Короткий виклад змісту лекції

Вступ. Художній друк – це процес тиражування естампів. Йому притаманні такі основні властивості: друкарська форма створюється художником, тобто є авторською; друкування не є суто механічною дією, це творчий процес з усіма його особливостями.

Кожен з термінів «техніка високого друку», «техніка глибокого друку», «техніка плоского друку» поєднує в собі багато різних технік та манер, принципово споріднених і досить різних за технологією виготовлення кліше, друку та неповторними художніми особливостями.

1. Твори естампної графіки можна виконувати техніками високого, глибокого і плоского друку. До техніки високого друку відносять дереворіз, дереворит (ксилографію), лінорит, гравюру на картоні, новітніх матеріалах, цинкографію. Принцип високого друку полягає в тому, що всі ті елементи композиції кліше, які є світлими, заглиблюють, вирізуючи їх ножом, трикутними або півкруглими різцями і штихелями. Фарба наноситься тільки на залишених високих місцях і під час друку на пресі або при ручному тисненні віддруковується на папір.

Друк винайдено на Сході. З китайських літературних джерел відомо, що зображення з дерев'яних дощок друкувалися в Китаї вже в VI ст. Перший з відомих відбитків на папері датовано 868 роком і зроблено його в Китаї.

Ще раніше до I ст.н.е. буддійські тексти з дерев'яних, металевих чи кам'яних «дощок» друкувалися в Індії на пергаменті і текст, як правило, закінчувався гравюрою.

Пізніше в Китаї, Японії, Кореї великий успіх мали ксилографічні книги. Такі книги друкувалися в Китаї до XIX ст. (це тоді, коли вже було набірне книгодрукування).

В арабських країнах гравюру на дереві використовували для друкування творів на тканинах (набійки). Дуже поширеною ця техніка була серед коптського (християнського) народу Єгипту. Збереглися зразки копських набивних тканин IV – VI ст. Знайдено також і форма вирізана на торці дерева.

В Західній Європі дерев'яна гравюра виникла в кінці XIV- початку XV ст. Історики пов'язують виникнення гравюри з початком виробництва паперу в європейських країнах (перші папірні з'явилися в Німеччині в 1400 р.)

Деякі історики доводять, що друкарську справу в Європі започаткували ювеліри і зброярі, які гравірували свої вироби за допомогою різців, або, пізніше, хімічних сполук. Їхня техніка різьблення надала розвитку гравюри на металі та офорту. Перші альбоми гравюр – це альбоми ювелірних зразків.

На Україні книгодрукування виникло і почало активно розвиватися в середині XVI ст. Вважають, що його започаткував московський першодрукар Іван Федоров, надрукувавши у Львові 1574 року «Апостол» і «Граматику», та ще декілька книг в Острозі, зокрема «Біблія» 1580 року. Почали працювати друкарні в Крилосі і Стратині, друкарні в Острозі, Дермані, Уневі, Почаєві, а особливо друкарня Києво-Печерської лаври.

Високим художнім рівнем відзначаються видання Крилоської і Стратинської друкарень, видавничою діяльністю котрих, керував один з найвидатніших діячів української культури XVII ст. Памво Беринда.

Художня цінність орнаментального оздоблення та ілюстрацій стратинських і крилоських видань настільки велика, що їх наслідували всі українські друкарні.

Для дереворізу беруть сухе грушеве, яблуневе, липове або горіхове дерево, розпиляне вздовж за волокнами деревини. Раніше друкар вручну відтискував зображення з дерева на папір. Згодом дереворізи почали використовувати і для машинного друку. У цьому останньому випадку дошка повинна мати висоту 23 мм, як і висота друкарського шрифту. Перед гравіруванням дошку необхідно добре зачистити рубанком і пошліфувати шліфувальним папером різної зернистості (150-240). Рисунок переводять через копірку, інколи дзеркально обернено, і уточнюють зображення штрихами, тушшю (пером чи пензлем). Японські гравери рисують зображення на кальці, яку потім перегортають і наклеюють на дошку, що дає можливість після вирізування одержати відбиток в первісному положенні. Вирізають усі ті місця, де нема рисунка, користуючись ножицями і стамесками з найкращої сталі. За волокнами породи вирізувати легко. По діагоналі – важче. А в заокруглених місцях – ще важче. Кожну лінію обережно обрізають з обох сторін гострим ножом до себе, японці від себе, щоб не перетяти й не підрізати ліній. Поля між штрихами вибирають долітцями. Коли зображення вирізане, на нього наносять гумовим валиком друкарську фарбу, зверху кладуть папір, акуратно притискуючи його рукою, починають притирати звичайною ложкою з нержавіючої сталі або круглою ручкою від різця чи зубної щітки. Тираж виготовляють друкарським способом.

Протягом XVIII ст. високо розвинулася гравюра на міді. У порівнянні з нею творчі можливості дереворізу були надто обмежені. Майстер гравюри на міді англійський ілюстратор Томас Бюїк подав у 1771 році на конкурс першу спробу гравюри на самшитовому дереві, розпиляному впоперек його шарів. Так виникла нова техніка ксилографії – «дереворит», де штрихи не вирізувались, як раніше, а вибирались на дереві штихелями, як на міді. Ця нова техніка, що істотно відрізнялась від дереворізу, почала успішно змагатися з мідьоритом щодо сили і краси тональних переходів і відразу виявила свою перевагу ще й в тому, що її можна було друкувати одночасно з текстом. Це мало вирішальне економічне значення при випуску ілюстрованих книг і журналів.

2. Ксилографія (обрізна і торцева), лінорит, гравюра на картоні, гравюра на сучасних матеріалах, цинкографія

Репродукційна ксилографія завоювала собі в XIX столітті домінуюче положення, як головний засіб художньої репродукції. З розвитком фотографії з'явилась можливість копіювати будь-який оригінал на дерево, що відкрило шляхи для бурхливого розвитку репродукційної ксилографії.

Ксилографія - (від греч. *xylon* – «зрубане дерево» і *grapho* – «пишу, маляю»), гравюра на дереві, найдревніша техніка гравірування. Завдяки легкості виконання була поширена в країнах Сходу, і в Європі. Розрізняють два види ксилографії: обрізну і торцеву гравюру. Найдавніший різновид - обрізна гравюра, в якій використовують дошки повздовжнього розпилу. Майстер переводить дзеркальне зображення твору на пошліфовану дошку; потім кожна лінія, штрих і пляма з обох боків обрізаються гострим ножем (звідси назва «обрізна гравюра»); а потім проміжки між ними видовбуються стамесками. На дошку спеціальним валиком наноситься друкарська фарба, потім акуратно накладається папір і друкується зображення вручну або за допомогою спеціального станка-пресу. Зображення на відтиску завжди виходить дзеркальним, як і в інших видах гравюри. З однієї дошки можна зробити декілька тисяч відбитків. Обрізна гравюра на дереві відноситься до високого друку, оскільки зображення на відбитку друкується з виступаючих, опуклих місць дошки.

Протягом ста років ксилографія розвивалась в напрямі факсимільної репродукції, в якій гравер точно передавав лінії і штрихи, нарисовані художником, і тональної, де гравер «перекладав» штихелем тоновий малюнок художника на мову ліній і штрихів. Цим самим він інтерпретував оригінал, поліпшував його або погіршував, залежно від особистих здібностей. Коли ж у 1882 році Г. Майсенбах винайшов цинкографію, ксилографія як засіб репродукції, поступово втратила своє значення, бо нові техніки масового поліграфічного друку були дешевші, вони давали можливість в найкоротший час репродувати будь-який оригінал. Однак мистецькі досягнення ксилографії розвивають сучасні майстри деревориту, які самі рисують, гравірують і друкують свої твори.

Найкращим матеріалом для деревориту є самшит, потім груша, бук, вишня та інші породи дерев. Сухе поліно самшиту розпилюють на круглі пласти по 27-30 міліметрів і обробляють гострим рубанком впоперек шарів до висоти 23 мм. Для прямокутних дощок їх розпилюють по серцевині і склеюють казеї-

ном, риб'ячим або столярним клеєм. Дзеркальне зображення твору перебивають на пошліфовану дошку або просто рисують на дошці олівцем, після чого уточнюють рисунок тушшю або кульковою ручкою. Гравірують добре нагостреними стальними інструментами – штихелями.

У Європі ксилографія з'явилася в XV ст. (М. Шонгауер, А. Дюрер і інш.). У Німеччині продавалися також паперові «ікони» для людей з нижчих шарів суспільства - окремі листки-гравюри із зображеннями святих або сюжетів з Святого Письма. Винахід ксилографії дозволив виготовляти друковані книги. Для цього всі букви і ілюстрації кожної сторінки вирізали на одній дошці. У 1450 р. в Німеччині І. Гутенберг винайшов друк «жвавими» літерами. Текст стали набирати з окремих металевих букв, а ілюстрації ще довгий час продовжували вирізати на дереві. Недоліком обрізної гравюри було те, що різати упоперек волокон дошки було складно; діагональні і округлі лінії важко давалися майстрам.

Лише в кін. XVIII ст. англійський гравер Томас Бюїк запропонував використовувати дошки поперечного розпилу. Так з'явилася «торцева» гравюра, яка по своїх можливостях наблизилася до гравюри по металу. На дошці поперечного розпилу лінії виходили тонші та пластичні.

Аж до кін. XIX ст. торцеву гравюру застосовували головним чином як репродукційну – для виготовлення репродукцій творів живопису старих майстрів. На поч. XX ст. з'явилася можливість використовувати фотографії для виготовлення репродукцій для книгодрукування, але торцева гравюра на дереві не занепала, а стала відроджуватися як авторська техніка, коли художник все-відповідної «дошки» і до друку- виконував сам. Художники-графіки XX ст. почали гравірувати свої станкові твори і виставляти на престижних естампних вернісажах. (Е. Мунк, О. Бердслей, А. П. Остроумова-Лебедева, В. А. Фаворський, В.Касіян, О.Кульчицька, Л.Левицький, С.Конончук, Г.Якутович, Я.Гніздовський, З.Кецало, В.Перевальський і інш.).

Гравюра на картоні (фр. *gravure* від *graver* - вирізати, створювати рельєф) - різновид естампа. З причини своєї технологічної простоти цей вид гравюри часто використовується при навчанні в художніх школах, і на уроках образотворчого мистецтва. При цьому в XX столітті ряд значних художників-графіків використовували гравюру на картоні у своїй професійній практиці. Вид високого друку. Рельєфний відтиск для друку виготовляється за допомогою аплікації, складеної з окремих картонних елементів. Товщина картону повинна бути не менше 2-х мм.

Цинкографія – фотомеханічний процес виготовлення кліше (ілюстраційних форм високого друку) шляхом фотографічного перенесення зображення на цинкову або іншу пластину, поверхня якої потім піддається тому, що травиться кислотою в пробільних ділянках зображення.

Вперше цинкографія була запропонована в 1850 р. Ф. Жілло (Франція), який розробив спосіб, що полягає в тому, що на цинкову пластину вручну наносили кислототривке зображення і потім заглиблювали пробільні елементи так, що протравлювали в азотній кислоті. У 1862 р. Г. Джеймс (Великобританія) замінив ручне нанесення зображення фотокопіюванням його з негативу на

цинкову пластину, покриту світлочутливим шаром. Цей спосіб був названий фотоцинкографією, і основи його використовуються до сьогодні. Проте способи Жілло і Джеймса були придатні лише для відтворення штрихових одноколірних зображень. На початку 80-х рр. XIX ст. майже одночасно в Росії (С. Д. Лаптев, Ст. До. і Е. До. Анфілови, А. Деліврон) і Германії (Р. Мейзенбах) був запропонований растр для цинкографії, після чого з'явилася можливість виготовляти кліше з тонових оригіналів. В цей же час були розроблені методи здобуття кліше і для кольорового (багатобарвного) друку. За допомогою цинкографії отримують також змішані друкарські форми (ілюстраційно-текстові).

В більшості випадків технологія виготовлення кліше складається з процесів фотографування оригінала, копіювання негативу, травлення і обробки пластини. Те, що підлягає відтворенню, фотографують в заданому масштабі фоторепродукційним апаратом. Отриманий негатив (штриховий з штрихового оригінала або растровий з тонового оригінала) копіюють на цинкову (рідше магнієву або мідну) пластину, покриту копіювальним шаром, що складається з якогось полімеру (наприклад, полівінілового спирту) і солі хромової кислоти. Інколи як копіювальний шар використовують композицію, що фотополімеризується.

При відтворенні кольорових оригіналів виготовляють зазвичай 4 кольороподілених кліше, кожне з яких передає колір лише однієї фарби: жовтої, пурпурної (малиново-червоної), блакитної і чорної (або сірки). При послідовному друкуванні цими фарбами виходить багатобарвне зображення.

Техніка гравірування на пластмасах (целулоїд, оргскло, плексиглас, полістирол) принципово нічим не відрізняється від гравюри на лінолеумі. Целулоїд та плексиглас – тверді прозорі пластмаси, дуже схожі на скло. На відміну від нього вони пружні і не б'ються, відносно легко ріжуться, склеюються і випускаються в листах різної товщини. Полістирол – непрозора біла або кольорова пластмаса, яка легко ріжеться, клеїться. Такі якості роблять ці матеріали універсальними, оскільки багато в чому переважають навіть метал та дерево, бо на них можна різати гравюру для глибокого друку (як на металі) і для високого друку (як на дереві або на лінолеумі). Суттєва перевага пластику, що він випускається з готовими для гравюри відполірованими поверхнями з обох боків. Тому вся підготовка дошки полягає в тому, щоб відрізати потрібний формат та зняти по краях фацету. В багатьох випадках його не треба клеїти на іншу конструктивну основу – картон чи дошку. Оптимальна товщина пластику для гравюри з високим друком – 3 мм. Прозорість матеріалу (целулоїд та плексиглас) спрощує процес перенесення малюнка на дошку; його можна зробити на зворотній стороні дошки або просто підкласти підготовлений малюнок під низ, і його буде видно «напросвіт». У тому випадку, коли малюнок з одного боку дошки, а гравіруємо з протилежного, можливе деяке зміщення малюнка за рахунок товщини дошки. Тому, коли потрібно дуже точно відтворити всі лінії малюнка, його слід перенести на лицьовий бік дошки. При гравіруванні під дошку рекомендується підкласти сірий папір. Це дозволить добре бачити і білі лінії, що прорізають, і чорні лінії малюнка. Для того, щоб ще чіткіше бачити лінії гравірування, треба зліва на рівні дошки розмістити лампу з рефлектором, яка освітлює

торець прозорої дошки. Поверхня затінюється поставленою на неї картонкою. Таким чином, лінії, що гравіруються, яскраво освітлені на затіненому фоні.

Гравірування на пластмасах дозволяє на будь-якій стадії робити пробні відбитки і таким чином весь час слідкувати за тим, що виходить і які необхідні виправлення. Інструменти, які застосовує художник при гравіруванні на пластмасах, ті ж, що й при роботі на металі або дереві, частково й на лінолеумі. Друк проводиться так само, як це було описано для інших видів гравюр – глибоких і високих. Невеличку гравюру можна виконати на використаній фотоплівці, наприклад, на старих фото або рентгенівській плівці. Для цього гарячою водою з плівки змивається емульсійний шар. Прозору плівку покривають тонким шаром желатину або клеєм БФ2 та наклеюють безпосередньо на підготовлений малюнок, виконаний на білому картоні, і кладуть для висихання під прес. Через одну добу на підготовленій таким чином дошці можна різати гравюру; штрихи наносять голкою, але тільки в межах товщини плівки. Друк глибокий, як і при гравюрі на металі.

Лінорит. У станковій графіці гравюра на лінолеумі посідає одне з перших місць. Лінолеум як матеріал для гравірування виник відносно недавно. Якщо гравюра на дереві, особливо обрізна, нараховує тисячоліття (V століття – Китай), то перші гравюри на лінолеумі виконані на початку XX століття. Для вирішення значних за розміром композицій художники Європи давно шукали матеріал, здатний замінити коштовні клеєні торцеві та повздовжні дошки. Таким матеріалом став лінолеум – він добре «тримає» лінію і легко віддає фарбу при друкуванні. Лінорит може бути чорно-білим та кольоровим. В ліногравюрі художник має більший діапазон використання графічних засобів порівняно з іншими матеріалами. В лінориті художник має великий діапазон використання графічних засобів, а сам матеріал дає широкі можливості використовувати його в поліграфії, бо він витримує під час друкування великий наклад. Тому лінорит є однією з найважливіших цікавих та сучасних графічних технік.

Для роботи над гравюрою необхідні лінолеум, різці або штихель, валик, фарби і папір. Для лінориту використовують лінолеум з коркового дерева або побутовий лінолеум середньої щільності, товщиною 2,5-3мм. Перед роботою його шліфують пемзою або наждачним водостійким шліфувальним папером різної зернистості (150-260), спочатку вздовж, а потім впоперек пластинки, змочуючи водою. На добре відшліфованому лінолеумі легше працювати, а при друкуванні виходять якісні відбитки.

Перший етап роботи - це створення ескізу. Ескіз повинен бути добре продуманий і опрацьований, обов'язково потрібно визначитись, де буде світло, а де - темна пляма. Бажано зробити це чорними фарбами або хоча б олівцем. Це найвідповідальніший етап роботи. Тут треба вміти графічно мислити, перекладати об'ємне зображення на «мову» чорного і білого. За рахунок штрихів, їх товщини, частоти, розмірів, напрямків передається не тільки форма предметів, але і різниця в їх матеріалах. Ескіз роблять в розмір малюнка. На першій стадії своєї роботи потрібно прагнути знайти загальне графічне вирішення.

Після того, як ескіз завершений і графічне вирішення знайдене, переводять композицію на лінолеум. Це можна зробити по-різному. За допомогою олівця перевести малюнок на кальку (калька дає можливість зворотного зображення). Покласти її на лінолеум малюнком вниз і кульковою ручкою передавити зображення по контуру. Можна покласти під кальку на лінолеум копіювальний папір, тоді лінолеум не обов'язково натирати воском, і перевести малюнок олівцем. Переведений малюнок потрібно обвести тушшю чи кульковою ручкою, щоб він не стерся в процесі роботи. Переводячи малюнок, треба пам'ятати, що все, зображене на лінолеумі, при друці вийде в зворотному, «дзеркальному» зображенні.

Гравірування на лінолеумі робляться кутовими та півкруглими різцями, а також штихелями різних профілів і розмірів (грабштихель, мессерштихель, шпїцшtmхель, болтштихель, флахштихель, фаденштихель, тонштихель). Половина успіху в гравіруванні залежить від гостроти різця. Необхідно пам'ятати про техніку безпеки, щоб уникнути можливих неприємностей.

У подібній справі велике значення має правильне розташування кистей рук. Прийнято ліву (не ріжучу) руку, притримуючи лінолеум під час роботи, тримати нижче правої, робочої руки. Це необхідно тому, що різець може зірватися, а в такому положенні рук він не завдасть пошкоджень.

Перш ніж приступити до своєї роботи, необхідно трохи повправлятися на маленькому шматочку лінолеуму, відпрацювати глибину і форму штриха. Вправи можуть бути такими:

- 1) розташувати кілька ліній - спочатку на однаковій відстані один від одного, потім, поступово збільшуючи цю відстань, довести частоту цих ліній до максимальної розрідженості (тобто до повної щільності кольору у відтиску);
- 2) перехресні лінії;
- 3) хвилясті лінії;
- 4) точкові лінії (глибокий натиск і слабкий);
- 5) лінії по колу і т.д.;
- 6) робота різними за профілем різцями.

У роботі необхідна послідовність. Гравірування лінолеуму краще починати відразу з відповідальних місць. Спочатку обрізають тонкі лінії, прорізають штрихування, а потім широким різцем вибирають світлі місця фону. Корисно чергувати дрібну, «ювелірну» роботи з вибіркою великих площин. Тоді очі відпочивають і робота йде продуктивніше.

Вирізання гравюри вимагає акуратності, посидючості, терпіння, в жодному разі не можна поспішати. Корисно знати, що чим менші проміжки між штрихами, тим глибше їх потрібно прорізати.

Для друкування першого пробного відбитка береться чорна друкарська або масляна фарба, яка наноситься валиком на лінолеум рівномірно, так, щоб не було грудочок і нерівностей. Надрукувати декілька відбитків на верстаті або вручну. Один з них слід берегти незалежно від якості, а на другому виправляти тушшю або білилами, моменти, які недопрацьовані. Після, виправляється сама робота на лінолеумі і робиться черговий пробний відбиток. Відбиток вважається хорошим, якщо тон фарби темний і глибокий, а пласт фарби не над-

то густий і не рідкий, коли добре і чітко продрукований кожен штрих. Свіжий відбиток на гладкому папері не можна відразу складати в папку, деякий час він має просохнути.

Після закінчення роботи кліше і валик ретельно промиваються скипидаром (або очищеним бензином) і витираються ганчіркою.

Доречно розпочинати знайомство із технікою кольорового лінориту з копії роботи майстра. Засвоєння техніки кольорового друку на прикладі копіювання дає нові можливості для збагачення творчого арсеналу, розширює спектр професійних навичок студентів. Послідовність виконання:

1. Роботу розпочинають з вивчення послідовності та особливостей виконання твору. Потім готуються малюнки – абриси окремо для кожного кольору. Вони, як і підготовлені належним чином дошки для гравірування, мають бути геометрично тотожними. Це стосується і паперу для друку тиражу;
2. Слід виготовити друкарську папку. Вона робиться з двох аркушів картону, на один з яких наклеєні кріплення для дошки, а на другий – для паперу. Кріплення наклеюються у вигляді кута смужками картону, у які вкладається дошка або папір. Товщина картону має бути меншою за товщину дошки, щоб під тиском верстата на папір не передавлювалися відбитки від кріплень. Кріплення для паперу виготовляються аналогічно, тільки на верхні додатково приклеюються смужки паперу. Ця папка дає змогу досягти чіткого збігу фарб при друкуванні тиражу;
3. Вигравіровані належним чином дошки друкуються послідовно від світлих до темних на друкарському верстаті. Останньою друкуються рисуюча фарба. При використанні покривних білил можливий друк спочатку темного поля, яке поступово перекривається світлішими фарбами, малюнок окреслюється не перекритими місцями темного кольору;
4. Фарби слід використовувати друкарські, або офсетні, а також художні олійні, які видавлюються на картон з метою позбавлення їх від надлишків олії. Світлі фарби готуються на основі друкарських білил;
5. На дошку фарба наноситься тонким шаром за допомогою гумового вала. Товсті шари фарби, перекриваючи один одного, дадуть неохайний «відлип».

Теми рефератів та індивідуальних навчально-дослідних завдань:

1. Тон і фактура в графічній композиції
2. Рисунок пером і тушшю, його зображальні та виражальні можливості
3. Стилзація і трансформація форм у графічному зображенні

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. (30 год.). Графічне зображення голови людини

Завдання 1.1.(12 год.). Силуетне зображення голови людини

ЗАВДАННЯ: на основі натурної постановки виконати два силуетних зображення голови людини в профіль. Перше зображення визначається чор-

ним силуетом на білому тлі, друге – навпаки, білий силует на чорному тлі.

Формат: А-3 з двома зображеннями

Матеріал: папір, туш, перо, пензель, рапідграф.

Індивідуальні навчально - творчі домашні завдання:

1. Проаналізуйте різні графічні матеріали та їх виражальні засоби
2. Наведіть приклади вдалих і помилкових художніх рішень при використанні певних графічних матеріалів
3. Прослідкуйте залежність характеру лінії та штриха відносно до площини паперу

ПОРЯДОК ВИКОНАННЯ:

1. Створити натурну замальовку голови людини в профіль, використовуючи довільний графічний матеріал.
2. На основі натурної замальовки на форматі А-3 закомпонувати два зображення від загальної і приблизної намітки всієї зображувальної частини, включаючи основу. Загальним означенням визначити основний розмір і місце на аркуші майбутніх зображень.
3. Знайшовши ідею в цілому, можна переходити до опрацювання деталей. Важливо пам'ятати про стилізацію та трансформацію портрета людини, а також про необхідність порівняння великих та малих плям, контрастних за формою, а також характером лінії.
4. В ескізному варіанті силуетного зображення слід звернути увагу на характерні індивідуальні якості портрета людини.
5. Після опрацювання ескізу в олівці, перевести створене зображення на чистовий аркуш паперу за допомогою кальки та олівця.
6. На практиці завдання виконати інструментами, такими, як перо та пензель.

Завдання 1.2. (18 год.). Портрет однокурсника або близької людини

ЗАВДАННЯ: створити графічну композицію портрета однокурсника або близької людини на основі натурних замальовок. У пошуках вираження образу використати основні закономірності графічної композиції портрета. Завдання виконати технікою високого друку (дереворит, лінорит) за вибором студента.

Формат: за вибором студента

Матеріал: папір, дерево, лінолеум

ПОРЯДОК ВИКОНАННЯ:

1. Намалювати етюд голови натурника на нейтральному фоні у різних ракурсах (лінія горизонту проходить над головою, через голову, нижче голови).
2. Вибрати найбільш вдалий із отриманих варіантів.
3. Обрати формат зображувальної частини.
4. Опрацювати лінійно та легким тоном композицію портрету. Формування елементів структури композиції здійснити за допомогою чорної, білої і сірої плями.
5. Відтворити отриману графічну композицію за допомогою кальки у «дзеркальному» відображенні.
6. Підготувати робочу поверхню лінолеуму (дерев'яні дошки) для гравірування, дотримуючись рекомендацій викладача.
7. Затонувати відшліфований формат робочої поверхні друкарською фарбою.
8. Перенести зображення із кальки на робочу поверхню та розпочати процес гравірування.
9. Друк із кліше здійснити в графічній майстерні.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Завдання № 1 (12 год.). Підготувати «дошки» (вирівняти, пошліфувати, зняти фасети, відполірувати) для виконання завдань 1.1 та 1.2.

Завдання № 2 (34 год.). Виконати натурні замальовки портрета людини до завдання 1.1.

Формат: А- 3

Матеріал: папір, олівець, туш, вугілля, сангіна, сепія

Завдання № 3 (34 год.). Виконати натурні замальовки портрета однокурсника або близької людини з метою виконання завдання 1.2.

Формат: А- 3

Матеріал: папір, олівець, туш, вугілля, сангіна, сепія

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II

Графічні техніки глибокого друку (I КУРС, 2 СЕМЕСТР)

Лекція 2. (2 години). Графічні техніки глибокого друку.

Різдева гравюра на металі. Офорт.

Класичний штриховий офорт.

Історія виникнення й розвитку різцевої

**гравюри й офорта.
Зображальні та виражальні засоби й можливості
різцевої гравюри та штрихового офорта.
Матеріали та інструменти вказаних технік.
Твори українських та зарубіжних
художників-офортистів.**

План лекції

1. Офорт. Основні матеріали, інструменти та устаткування
2. Травлений штрих
3. Різцева гравюра
4. Кольоровий офорт

Короткий виклад змісту лекції

1.Офорт – спосіб гравіювання, при котрому заглибини друкарського елемента одержують шляхом багаторазового травлення азотною кислотою; також відбиток з дошки, гравійованої цим способом.

Усі техніки офорта беруть свій початок від гравюри на міді, яка розповсюдилася у містах по річці Рейн, що у Німеччині, де у 30-х роках XIV ст. Там же було винайдено і друкарський верстат для цієї техніки. Приблизно з 1470 р. гравіюрою займаються живописці. Нове мистецтво охоче засвоювало й відображало гуманістичні ідеї Відродження та Реформації, воно шукало людину у драматизмі подій, підносило її особистість. Тому тиражна техніка була необхідною і потрібною суспільству.

Неперевершеними зразками гравюри того часу є твори Альбрехта Дюрера («Адам і Єва», «Меланхолія», «Святий Ієронім»), Франческо Парміджаніно («Свята Тріада»), Абрахам Бос («У майстерні графіка»). Офорти Рембрандта – неперевершені за своїми емоційними навантаженнями та технікою гравіювання. Серед визначних офортистів слід відзначити А.Караччі, Д.Кастільоне – званого Ель Греко, Д.Б. Т'єполо. Джованні Батіста Піронезі відомий своїми архітектурними фантазіями та серіями «Карцери» («Тюрми»). До офорта зверталися А.Ватто, Ф.Буше, О.Фрагонар. В Іспанії Франсіско Гойя гравірує із застосуванням акватинти серію «Капричос» (1799р.). Нові французи - імпресіоністи Ж.Ф. Мілле, К.Коро, Е.Мане, Е.Дега, К.Піссарро, О.Ренуар живописні імпресіоністичні завдання, крім олійних фарб, вирішували ще й за допомогою офорта.

Наприкінці XIX – початку XX ст. офорт поширився в Україні. В.І.Касіян, О.Л.Кульчицька, В.Х.Заузе, В.Ф.Мироненко, М.Г.Дерегус, Данченко – далеко не повний перелік українських художників – графіків.

Навчальний процес при вивченні офорта бажано починати з оволодіння технічно найпростішими різновидами глибокого друку, такими як «суха голка» на різних матеріалах, потім класичний офорт (травлений штрих), копіювання творів майстрів, виконаних у цій техніці. Засвоївши на прикладі цих технік

основні принципи офорта і деякі його виразні можливості, бажано поступово переходити до технічно складніших різновидів – акватинти, лавісу, резерважу, кольорового офорта, вивчати можливості змішаних технік, використовуючи їх як самостійно, так і як засіб ілюстрації.

Основні матеріали, інструменти та устаткування

Офортні дошки - металеві пластини: цинкові, мідні, латунні, сталеві або алюмінієві товщиною від 0,5 до 3,0-4,0 мм. Зараз найбільш поширений цинк у різних сплавах: «цинк офортний», «цинк друкарський» (деяка різниця в хімічному складі не має великого значення) і використовується в основних видах офорта.

Цинк - найпридатніший для офорта, тому що легко обробляється та піддається травленню і у разі потреби коригуванню дошки. З цинкових пластин можна зняти (залежно від техніки) від 20 до 300 естампів. Ускладнення виникають лише при друкуванні кольоровими фарбами, бо деякі з них активно вступають в хімічну реакцію з цинком або шліфують його, забруднюючи при цьому колір. Травити цинк можна слабкими розчинами азотної кислоти.

Мідь - «класичний» матеріал у техніці офорта, придатний для гравірування різцем і травлення. Слід пам'ятати, що перед обробкою мідь треба розжарити і дати їй повільно охолонути, тоді вона стає пластичнішою (це стосується також латуні та заліза). Мідь погано піддається травленню, тому травильний розчин повинен бути досить концентрованим. З мідних дошок можна зняти до 500 естампів. При застосуванні фарб мідь добре тримає колір.

Латунь, дюраль, залізо також придатні для «сухої голки», «гравюри різцем» та деяких видів травлення.

Сталеві дошки дають, якщо це необхідно, найбільші тиражі, але їх важко обробляти.

Алюміній погано піддається травленню та при друкуванні забруднює естампи. Ріжуться дошки за допомогою спеціальних «плужків» або, якщо метал тонкий, ножицями для металу. Метал слід різати під металеву лінійку, враховуючи допуск у розмірах на обробку фасет. Якщо дошка zdeформована або має глибокі каверни, її слід відрихтувати на ковадлі спеціальним молотком. Треба обов'язково обробити фасети та округлити кути: це збереже долоні від зайвого травмування при набивці дошок та збереже папір від проривів при друкуванні. Ці операції проводяться за допомогою звичайного напилка або шаберів.

Усі види дошок готуються однаково. Спочатку шліфуються різними номерами шліфувального паперу, а потім поліруються до дзеркального блиску полірувальними пастами. Необхідно пам'ятати, що обробку дошки слід проводити в одному напрямку: це прискорює та полегшує шліфування та полірування металу. Перед нанесенням лаку, дошку знежирюють за допомогою розчинника, а потім розчину мила та меленої крейди.

Полірувальні пасти. Для обробки дошок застосовуються різні види шліфувальних та полірувальних паст як на водній, так і на жировій основі, найчастіше «паста Гойї» (окис хрому).

Офортні лаки діляться на основні (тверді, м'які й рідкі) та на покривні.

Основні лаки наносять безпосередньо на малюнок, а покривні - на

зворотній бік дошки або місця, що піддаються багаторазовому травленню. Основні лаки готуються із застосуванням різних видів каніфолі (мастика, копал, живиця танцентирина та інші), смоли (асфальту, бітуму) та бджолиного воску. З усіх «екзотичних» складових рецептів, простим у використанні є копал занзибарський (смола дерева з родини акацієвих), що за своїми якостями подібний до звичайної каніфолі. Мастика та смола танцентирина мають таку ж властивість. Сирійський асфальт – теж досить «екзотична страва». Ці складові входять до твердого лаку виробництва французької фірми «el franc», що як і його рідкий аналог, добре зарекомендував себе у практиці офорта. Але в більшості випадків використовують лаки власного виробництва: вони досить тривкі у будь-якому розчині кислоти або хлористого заліза, добре тримають тонку лінію, не розтоплюються від тепла рук, добре задимлюються і не перегорять. Першим розтоплюють бітум, потім до нього додають каніфоль і останнім – бджолиний віск. Для виготовлення лаку слід відбирати темнішу каніфоль, вона розтоплюється при високій температурі. Світлу каніфоль треба попередньо обережно випарити на слабкому вогні, що позбутися залишків летючих фракцій. Віск теж необхідно спочатку перетопити. При виготовленні офортного лаку дотримуються елементарних правил безпеки та користуються витяжною системою згідно із затвердженими умовами праці в офортній майстерні.

Рецепт твердого офортного лаку для довготривалої роботи:

бітум - 3 вагові частини,
каніфоль - 3 вагові частини,
віск - 2 вагові частини.

Рецепт твердого офортного лаку для травлення у міцних розчинах кислоти:

бітум - 1 вагова частина,
каніфоль - 1 вагова частина,
віск - 2 вагові частини.

М'які офортні лаки на додаток до основних компонентів містять досить велику частину баранячого жиру.

Рецепт м'якого офортного лаку:

бітум- 3 вагові частини,
каніфоль- 3 вагові частини,
віск- 2 вагові частини,
баранячий жир - 8 вагових частин.

Рідкі лаки – це розчин твердих лаків у скипидарі, пінені або уайт – спириті.

Рецепт рідкого офортного лаку:

твердий лак - 1 вагова частина,
скипидар (пінен) - 25 вагових частин,
або
бітум- 3 вагові частини,
віск- 2 вагові частини,
каніфоль- 2,5 вагові частини,

скипидар- 15 вагових частин.

Заміщення компонентів можливе на аналогічні за якістю і вирішується з урахуванням власного досвіду. Виготовлення лаку розпочинають з розплавлення найтвердіших частин (асфальту, бітуму). Віск, каніфоль, копал та мастику можна плавити разом. Потім перемішують одержані розплави, відфільтровують їх і виливають у потрібну форму. При цьому слід дотримуватись техніки безпеки, щоб запобігти спалахам та опікам. Роботу проводять під витяжною системою. На поверхню дошок офортні лаки наносяться тонким прозорим шаром валами або шкіряними тампонами на теплій офортній печі.

Твердий лак перед гравіруванням обов'язково задимлюється для посилення стійкості проти травлення.

Покривні лаки - це різні марки бітумного або рідкі основні лаки.

Офортні лаки містять ті ж пігменти, що й олійні (за винятком тих, які реагують з металами або папером). На відміну від олійних фарб, вони мають у своєму складі слабку оліфу та рідке мило. Завдяки цим компонентам фарба легше вибивається з дошки та переходить на папір. Як офортні можна використовувати і звичайні олійні фарби високої якості, попередньо знежиривши їх та змішавши із зеленим милом і слабкою оліфою. Для знежирювання фарба видавлюється на картон, який поглинає з неї зайву олію. Оліфа та мило додаються малими порціями. Якість фарби перевіряється тільки дослідним шляхом. З олійних фарб найкращими при друкуванні є виноградна чорна, персикова чорна, подільська чорна, умбра натуральна, умбра палена. Залежно від мети та творчого задуму у малих кількостях можна додавати віридонову зелену, тіюіндиго чорну та інші фарби. Деякі види друкарських фарб слід використовувати обмежено у зв'язку з тим, що їх важко зчинити з поверхні дошки.

Папір. Застосовуються різні види офортного, або естампного, паперу, який розрізняється за масою, щільністю або кольором. Найкращі його види слабко проклеєні, з довгим міцним волокном. Можливе застосування інших сортів паперу, але вони мають досить довго вимочуватися у воді, щоб позбавитися надлишків клею, солей та інших технологічних хімічних речовин.

Травильні розчини. Використовуються розчини азотної кислоти, хлористого заліза або мідного купоросу. Їх застосування обумовлене технічним станом майстерні, правилами техніки безпеки та індивідуальними вподобаннями художника до різних металів і видів травлення.

Офортні голки. Найкраще користуються тими їх видами, що відповідають технікам «сухої голки» та «травленого штриха».

Для техніки «суха голка» вони мають бути важкими, що полегшує працю, а їхні вістря повинні витримувати великі навантаження. Голки, які застосовуються у травленому штриху, легші та за бажанням художника можуть бути гнучкими і пружними. Загострюються голки і для травленого штриха, і для «сухої голки» найчастіше на конус, на три грані та навскіс. Для виправлення дошок використовуються різні види шаберів і гладилок.

2.Травлений штрих. Це найдавніший різновид офорта, його вважають класичним. Різниця у товщині ліній та тональній насиченості досягається з до-

помогою хімічного травлення дошки вглиб.

Слід пам'ятати, що розчини азотної кислоти, хлорного заліза та мідного купоросу мають різні властивості, тому, щоб уникнути великих помилок, перед основною роботою створюють шкалу травлення для хімічної речовини, яка застосовується. Цинк можна обробляти у розчині азотної кислоти, хлорного заліза, мідного купоросу, мідь та латунь – азотної кислоти та хлорного заліза.

Для цинку розчин концентрованої азотної кислоти готується приблизно у таких пропорціях: 1 частина кислоти та 5 частин води; для міді – 1 частина кислоти і 2 частини води.

При приготуванні розчинів та травленні дотримуватися вимог техніки безпеки, всі операції обов'язково проводити у витяжній шафі. Ці вимоги виконуються залежно від стану технічного забезпечення конкретної майстерні. Шкала травлення виготовляється так: на дошку, оброблену належним чином, на розігрітій печі за допомогою вала або тампона наноситься офортний лак (той, що буде застосовуватися в основній роботі). Далі він задимлюється для більшої стійкості проти кислоти. Для задимлювання дошок бажано використовувати розчин бджолиного воску у скипидарі або уайт - спіриті в пропорції 1:30. Зворотний бік дошки обробляється покривним лаком або заклеюється полімерною плівкою. Дошка гравірується штрихом, характер якого визначається у подальшій роботі. Важливо пам'ятати, що товщина лінії залежить не тільки від часу травлення, а й повороту та кута нахилу офортної голки відносно дошки. Цікаві результати досягаються при роботі голкою, заточеною навскіс.

Час травлення для цинку – 1,2,4,8,16,32,64,128 хв, для міді – відповідно 4,8,16,32,64,128,256 хв. Травлення відбувається поступово, починаючи з найменшого часу, так, щоб час наступного травлення відповідав вказаному на шкалі. На протравлені частини наноситься покривний лак.

Маючи перед очима відбитки зі шкалою травлення, набувши певного досвіду у травленні та деякою мірою побачивши основні виразні можливості офорта, переходять до виконання завдання.

На дошку, покриту офортним лаком та задимлену, переводять необхідний малюнок. Це робиться або через кольоровий копіювальний папір, або з тонкого паперу, натертого крейдою чи сангіною. Але найпридатніший такий метод: м'яким олівцем малюнок наноситься на кальку, паперову або лавсанову, потім калька зволожується, розміщується на задимленій дошці та прокочується на офортному верстаті під слабким тиском. Графіт при цьому переходить на лак. Слід пам'ятати, що на дошці повинно бути зворотне зображення. Тоді після друку отримаємо пряме.

Тепер можна перейти до гравірування дошки різними видами голок з урахуванням творчого задуму. Слід пам'ятати, що потрібна тональність досягається не тільки глибиною травлення, а й густотою та шириною штриха. Співвідношення цих трьох чинників дає змогу досягти глибини тону та різниці фактур. Близько розташовані штрихи при довгому травленні можуть стравитися та замість глибокого тону дати сіру пляму.

Награвірована дошка піддається травленню. Травлення та гравірування проводяться двома способами.

Перший – «від білого». Гравірується уся дошка, а потім вона поступово травиться. Протравлені місця покриваються шаром лаку. Травлення відбувається у декілька етапів.

Другий – «від чорного». Спочатку гравіруються найтемніші місця і травляться певний час від шкали. Потім дошка знову гравірується і травиться. У цьому випадку травиться і попереднє гравірування. Кількість етапів обумовлена ескізом та кінцевою метою. Цей спосіб вимагає твердої руки митця і досконалішого знання малюнка. Поступове травлення дає змогу збагатити тональну будову відбитка порівняно з одним травленням, а також фактуру та виразні можливості офорта. Після травлення дошка змивається та набивається фарбою для пробного друку.

Коли пробні відбитки задовольняють усі вимоги автора, можна друкувати тираж. Якщо трапляються помилки, їх виправляють. При слабкій тональності її можна посилити, покривши дошку лаком, награвірувати її та додатково протравити. При посиленій тональності її зменшують за допомогою шабера або гладилки.

Перед набиванням дошки фарбою її слід підігріти для того, щоб фарба краще заповнила штрих. Набивають дошку з допомогою шматка твердої шкіри або гуми, одразу забираючи з її поверхні зайву фарбу. Тонкий глибокий штрих краще набити рукою.

Холодну дошку слід вибивати спочатку ганчіркою, а потім рукою.

Рецепти офортних фарб

1. Сажа лампова – 5 вагових частин, кістка випалена – 5 вагових частин, оліфа слабка – 6 вагових частин, мило зелене – 1 вагова частина.

2. Виноградна чорна – 4 вагові частини, персикова чорна – 4 вагові частини, оліфа слабка – 6 вагових частин, мило зелене – 1 вагова частина.

Як правило, використовують фарбу фабричного виготовлення. За її відсутності можливе виготовлення офортної фарби з олійної художньої. У цьому випадку з фарби видаляється зайва олія. Для цього вона наноситься тонким шаром на картон. Потім фарба змішується зі слабкою оліфою та невеликою частиною рідкого мила (можна застосовувати крем для гоління або добре перетерте з невеликою часткою фарби господарське мило). Для консервації виготовленої фарби додається кілька крапель гліцерину. Також можна виготовляти фарбу із сухих пігментів з металевої пудри.

При кольоровому друці слід пам'ятати, що деякі пігменти (з різновидів кобальтів та хромових) при набиванні дошки змінюють колір. Цього недоліку позбавлені фарби з акриловим або аніліновим пігментами.

Друкарську фарбу використовують у разі складного авторського друку. У класичних випадках її краще не застосовувати.

Друкувати слід із підігрітої дошки на вологий папір, який попередньо був замочений у воді не менше ніж годину для естампних сортів паперу та 4-8 годин для інших. На талер офортного верстата кладеться вибита розігріта офортна дошка, поверх неї – вологий, але без крапель води папір, накриваються вони фетром або м'яким вовняним сукном чи волоком. При друкуванні на валах вис-тавляють рівномірний тиск, який би не пошкоджував дошку. Готові естампи

розвішують для просихання, але коли папір при висушуванні коробиться, відбитки слід або наклеїти по краю на планшет і таким чином висушити, або помістити під прес між шарами пористого сухого картону до повного висихання.

Після друку відбитки оформляють належним чином для будь-якої експозиції. Завжди слід пам'ятати: головне – це охайність. Поле відбитка повинне бути якісним і чистим з обох боків, розміром не менше 5×5×5×7 см. Це відношення має нижню межу, але воно залежить від пропорцій відбитка, його сприйняття. Якщо автор використовує такі засоби виразності, як «білий» конгрев, то поле відраховується від нього.

У техніці травленого штриха виконуються такі завдання, як копія з роботи майстра, натюрморт або пейзаж (залежно від програми вивчення дисципліни). Копіювання дає можливість засвоїти досвід попередників, вивчити їх творчі принципи та збагатити і вдосконалити власну художню манеру.

3.Ріцева гравюра – найдавніша з манер глибокої гравюри і технічно найскладніша, бо потребує від графіка твердої руки, чіткості та виразності графічної мови, високого естетичного чуття.

Гравірування різцем найчастіше проводиться на міді, рідше на цинку та виготовленими з гартованої високоякісної сталі металографічними різцями різного перерізу та розміру.

Традиційно розрізняють такі види різців:

грабштихель - різець з клинком у формі квадрата, ромба або трикутника;

шпицштихель - різець з клинком у формі перевернутої краплі;

больштихель - різець з клинком у формі овала або півкола;

флахштихель – різець з клинком у формі прямокутника з плоским ріжучим боком ;

репштихель – різець з клинком, на якому уздовж нарізані неглибокі канавки, що дозволяє одним рухом різця гравірувати відразу декілька паралельних ліній. Форму та розмір ручки слід підбирати індивідуально до своєї руки.

4.Кольоровий офорт – це офорт, надрукований кольоровими фарбами послідовно з декількох дошок. Для кожної фарби виготовлялася окрема дошка. Дошки для кольорового офорта повинні бути геометрично тотожні. Найбільш здатні до такого виду офорту фарби групи кобальтів. Фарби для друку різняться за тональністю та тепло-холодністю. Зазвичай, одна з них виступає як рисувальна, інші – як фонові.

Теми рефератів та індивідуальних навчально-дослідних завдань:

1. Значення графічних технік та пошуку авторської друкованої графіки у виявленні художнього образу твору (на прикладі відомих графіків минулого та сучасності).
2. Проблеми творчого метода художника-графіка станкової графіки у контексті специфіки оригінальної і тиражованої графіки.
3. Писемність і книгодрукування та сучасні види публікацій у формуванні культури та візуальної грамотності людини.

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 2. (30 год.). Графічне зображення людини

Завдання 2.1. (12 год.). Композиція портрета людини з руками в середовищі з атрибутами її професійної діяльності.

Формат: за вибором студента

Матеріал: папір, лінолеум

ЗАВДАННЯ: виконати композицію портрета на основі натурних замальовок. В пошуках вирішення художнього образу використати основні закономірності графічної композиції портрета.

ПОРЯДОК ВИКОНАННЯ:

1. Створити натурну замальовку портрету моделі з руками. Виконати начерк будь-яким графічним матеріалом.
2. Здійснити пошук композиційної ідеї майбутньої роботи.
3. Здійснити відбір найбільш вдалих замальовок.
4. Взяти за основу обрану натурну замальовку, почати промальовування олівцем, враховуючи пропорції, рух та характер зовнішності портретованого.
5. Опрацювати картон композиції, здійснивши стилізацію за допомогою чорної, білої та сірої плям.
6. Відтворити отриману графічну композицію за допомогою кальки у «дзеркальному» відображенні.
7. Підготувати робочу поверхню лінолеуму для гравірування, дотримуючись рекомендацій викладача.
8. Затонувати відшліфований формат робочої поверхні друкарською фарбою.
9. Перенести зображення із кальки на робочу поверхню та розпочати процес гравірування.
10. Друк із кліше здійснити в графічній майстерні

Завдання 2.2. (26 год.). Двофігурна композиція «Він і Вона»

Формат: за вибором студента

Матеріал: папір, дерево, лінолеум, картон,
сучасні матеріали,цинк, мідь

ЗАВДАННЯ: створити двофігурну композицію «Він і Вона». Для виконання завдання використати різні формоутворюючі графічні засоби, прийоми, способи та композиційні принципи. Роботу виконати будь-якою графічною технікою високого чи глибокого друку за вибором студента.

ПОРЯДОК ВИКОНАННЯ:

1. Виконання варіантів ескізів згідно задуму та за жанру.
2. Обрати формат зображувальної частини.
3. Розмістити основну масу зображення з дотриманням головних пропорцій та руху.
4. Розпочати виявлення основної форми, уточнюючи анатомічні характеристики.
5. Ввести в композицію тональні градації через лінію, штрих, пляму.
6. Відтворити отриману графічну композицію за допомогою кальки у «дзеркальному» відображенні.
7. Підготувати робочу поверхню лінолеуму для гравірування, дотримуючись рекомендацій викладача.
8. Затонувати відшліфований формат робочої поверхні друкарською фарбою.
9. Перенести зображення із кальки на робочу поверхню та розпочати процес гравірування.
10. Друк із кліше здійснити в графічній майстерні.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Завдання № 1 (20 год.). Виготовлення шкали травлення. Грунти. Гравірування, травлення та друк.

Формат: за вибором студента

Матеріал: цинк, мідь, сучасні матеріали

Завдання № 2 (30 год.). Виконати натурні замальовки портрета однокурсника з метою створення композиції портрета для виконання завдання 2.1.

Формат: А-3

Матеріал: папір, олівець, туш, вугілля, сангіна, сепія

Завдання № 3 (30 год.). Виконати замальовки з натури для виконання завдання 2.2.

Формат: А-3

Матеріал: папір, олівець, туш, вугілля, сангіна, сепія

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ III

Особливості графічних технік глибокого друку (II КУРС, 3 СЕМЕСТР)

**Лекція 3. (4 години). Особливості графічних технік глибокого друку.
Акватинта. Суха голка. Резерваж. М'який лак.**

Меццо-тинто. Матеріали та інструменти, обладнання майстерні та робочого місця офортиста. Офортний верстат. Правила техніки безпеки під час виконання роботи

План лекції

1. Аква tinta
2. Суха голка
3. Резерваж
4. М'який лак
5. Меццо-тинто
6. Друкарський верстат

Короткий виклад змісту лекції

1.Аква tinta (від лат.*aqua* - вода,*tinta* – колір) – це манера, що дозволяє створити в офорті найрізноманітніші тональні переходи та фактури. Назва цієї манери виконання офорту виникла від того, що відбиток нагадує малюнок, виконаний аквареллю. Принцип гравірування тут полягає в тому, що на поверхні дошки за допомогою запилення створюється дрібна сітка з розплавлених кислотостійких смол (каніфолі та асфальту).

Крізь отвори цієї сітки метал протравлюється на різну глибину, що створює плями найменшими крапками.

Аква tinta рідко використовується в чистому вигляді, частіше з іншими манерами (травленим штрихом або сухою голкою). Досвід поєднання в аква tintі різних технік, застосування штриха та пензля, а також напівсухий пензель та заливка ним – збагачують творчі можливості техніки. Аква tinta дає змогу збагатити як глибину тонального рішення твору, так і його кольорової якості із застосуванням кольорових фарб.

2.Технічно найпростіший вид глибокого друку – «суха голка». Тому вивчення технік офорта слід починати саме з нього, бо він позбавлений складностей травлення і має виразні художні особливості. Основним засобом виразності «сухої голки» є лінія, характер якої досить різноманітний з багатими образотворчими можливостями.

Техніка «суха голка» полягає у механічній (протилежно травленню) обробці дошки, яка здійснюється важкими голками, виготовленими з гартованої, некрихкої сталі, вістря якої мають витримувати досить великі навантаження. Характерна для «сухої голки» її напруга та мальовничість досягаються силою тиску голки на дошку. Під час цього утворюються барби, які затримують фарбу і надають лінії характерної життєвості. Для «сухої голки» дошка шліфується, потім полірується до стану, що задовольняє вимогам творчого задуму. Гравірування відбувається безпосередньо на дошці, на яку переноситься малюнок за допомогою копіювального паперу. Перенести малюнок на дошку можна ще із ксерокопії, трохи зволоженої нітророзчинником, прокотивши її під слабким тиском на офортному верстаті. Можна малювати на дошці

олівцем, але завжди слід пам'ятати, що відбиток буде дзеркальним відносно малюнка на дошці, це є дуже важливим у композиції.

Малюнок можна ще перевести на дошку, заґрунтувавши її, як для травленого штриха, тиском друкарського верстата з вологого паперу, на якому м'яким олівцем зроблено малюнок. Потім по ньому злегка проходять голкою, змивають лак і гравірують важкими офортними голками. Добрі результати досягаються при гравіруванні тригранною голкою. Далі йде основне гравірування. Награвіровані лінії забиваються звичайною олійною фарбою. Завдяки цьому можна бачити силу лінії. Помилки виправляються гладилкою або шабером.

Для роботи в техніці «суха голка» краще використовувати цинк (офсетний, або друкарський), мідь чи латунь, можна дюралюміній, залізо (але не криці), однак матеріали мають свої особливості і це необхідно враховувати.

Використовують також органічне скло, картон, деякі види пластику та плівок. Найпоширенішою є гравюра на картоні. Бажано використання щільних, добре проклясних видів картону, які менше насичуються олією фарби. Наклеюють на картон кальку або покривають його тонким шаром лаку (бажано типу «НЦ»). Використання клею, що розчиняється у воді, може призвести до склеювання вологого паперу та дошки.

На картоні можна створити невеликий рельєф, який теж дає тональну різницю на відбитку. Рельєф утворюється або зрізуванням шару картону, або нанесенням клею чи водоемульсійної фарби. Гравірування здійснюється офортними голками або ножом. Потім дошку покривають тонким шаром лаку «НЦ».

Недоліком усіх видів техніки «суха голка» є їх невеликий тираж. (Найменший дає гравюра на картоні, найбільший мідь та залізо). Це пояснюється тим, що під тиском друкарського верстата барби згладжуються, тональність та виразність поступово змінюються.

Друк, як і в усіх різновидах офорта, здійснюється на зволоженому папері під слабким тиском друкарського верстата.

Відбитки висушуються між шарами пористого картону під тиском або у наклеєному на планшеті вигляді, а потім належним чином оформлюються.

3. Резерваж (від лат. *rererbare* – зберігати), як і лавіс походить від техніки акватинти. Особливість його в тому, що малюнок виконується на дошці за допомогою розчину однакових частин вишневого клею або декстрину з цукром та чорним пігментом.

Ґрунт (рідкий офортний лак) наноситься поверх цього малюнка, і після промивки він змивається там, де нанесено рисунок для наступного травлення, для цього дошки просто витримують у воді півтори години – чорнило розбухає і зрихлює покриваючий їх лак. В результаті авторський рисунок буде свіжим і безпосереднім. Найчастіше в цій манері для дошки використовують цинк. Малюнок для резерважу виконується пером, або м'яким пензлем.

Із резерважем пов'язана техніка **відкритого травлення**, за якої рельєф на дошці твориться безпосереднім травленням її кислотою на великих площах. Слід пам'ятати, що ця техніка збагачує фактуру, але не додержує будови тону.

На дошку для збагачення виразних можливостей можна перевести різні фактури: дерева, полотна тощо.

4. Відбиток у манері «м'якого лаку» характеризується зернистою фактурою штриха і нагадує малюнок олівцем або вуглем залежно від підкладки. М'який лак відрізняється від твердого тим, що гравірування ведеться не голкою, а способом відриву шару лаку від дошки. Такий лак виготовляється з твердого лаку, сплавленого з баранячим жиром у пропорції 1:1.

Малюнок виконується олівцем на папері, який кладеться на дошку, прикріплюючись лише зверху (для контролю процесу роботи), заґрунтовану м'яким лаком. При гравіруванні застосовуються різні олівці та різним є тиск на них. Під натиском олівця м'який ґрунт відстає від металу і прилипає до паперу або іншої підкладки. Оголені місця потім травлять, і на металі утворюються зернисті штрихи різної глибини. Після того як малювання закінчено, слід закрити бітумним лаком фасети та ушкоджені місця.

При гравіруванні можна застосовувати різний папір з різною фактурою та переводити будь-які текстири.

У цій техніці виконують завдання: автопортрет, малюнок тварини, пейзаж (разом з акватинтою).

5. Меццо-тинто, або чорна манера, як і «суха голка», різцева гравюра або майже забута олівцева та пунктирна манери, є способом механічної обробки дошки.

Спочатку дошка зерниться за допомогою особливого інструмента - качалки. Качалка – це металева пластина товщиною до 5 мм та шириною до 80 мм, на робочу поверхню якої нанесені борозни на відстані 0,2-0,3 мм, а округлений край загострений під кутом у 25-35°. Обробляти дошку слід дуже щільно та у різних напрямках. Після того, як дошка рівномірно зачернена, на неї переноситься малюнок за допомогою звичайного олівця. Гравірування здійснюється методом вигладжування зерна гладилкою або шабером.

6. Друкарський верстат. Усі офортні друкарські верстати подібні за своєю конструкцією. Це два вали, закріплені у важких станинах, між якими прокочується металевий талер. Різняться верстати шириною валів, матеріалом, з яких вони виготовлені та конструкцією механічної передачі. Поширені верстати, виготовлені на комбінатах художнього фонду, або обладнання, що є різної якості копіями з німецьких верстатів виробництва будь-яких фірм та років.

Нагрівальна піч для нанесення офортних лаків і дошок при набиванні фарби та перед друком.

Витяжне устаткування створює безпечні умови роботи з травильними розчинами.

Теми рефератів та індивідуальних навчально-дослідних завдань:

1. Проблеми збереження національної ідентичності засобами прикладного графічного мистецтва, символіки форм графічного дизайну в умовах глобалізації інформаційного простору.

2. Композиційні прийоми створення графічного твору у контексті різних концепцій простору і часу.
3. Специфіка творчих методів і графічних прийомів майстрів книжкової графіки.

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 3. Графічна композиція

Завдання 3.1. (52 год.). Творча робота на довільну тему у вибраній студентом графічній техніці виконання

Формат: орієнтовно 40 см по меншій стороні

Матеріал: за вибором студента

ЗАВДАННЯ: створити підсумкову творчу композицію, застосовуючи набуті знання і навички. Максимально проявити творче мислення в композиційному, кольоровому та, особливо, образному рішенні. Надати твору виразного національного характеру та сучасного звучання пластичної мови. Проявити вміння робити відбір у пластиці площин, форм та ліній.

ПОРЯДОК ВИКОНАННЯ:

1. Створити кілька варіантів ескізів композиції, працюючи за принципом «від великої форми». Використовувати тональні співвідношення, шукати цікаві силуети площин, характери ліній і форм.
2. Розробити на основі початкового ескізу графічну композицію, що максимально відтворювала задум автора.
3. Розробити картон в натуральну величину, опираючись на ескізи. Опрацювати деталі композиції. Зосередитись на створенні відповідних образів, на гармонійному поєднанні ритмів, великих і малих об'ємів, тональних площин.
4. Підготувати основу для роботи.
5. Виконати роботу в матеріалі у вибраній техніці.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Завдання №1. (20 год.). Підготувати «дошку» (вирівняти, пошліфувати, зняти фасети, відполірувати) для виконання завдання 3.1.

Завдання №2. (60 год.). Виконати ескізи до завдання 3.1.

Формат: А-3

Матеріал: папір, олівець, туш, вугілля, сангіна, сепія

ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ

Міжсесійний перегляд проводиться посередині навчального модуля з метою перевірки якості виконання навчальної програми.

Екзамен. Проводиться у вигляді перегляду, на якому студенти виставляють для оцінювання весь напрацьований за семестр матеріал за всіма видами навчальної діяльності з дисципліни «Графіка».

Підсумкова оцінка контролю поточної успішності студента - складається з трьох складових:

- систематичність та активність роботи на практичних заняттях;
- рівень виконання практичних завдань та завдань самостійної роботи;

Кількість балів за роботу з теоретичним матеріалом, на практичних заняттях, під час виконання самостійної та індивідуальної навчально-дослідної роботи залежить від дотримання таких вимог:

- своєчасність виконання навчальних завдань;
- повний обсяг їх виконання;
- якість виконання навчальних завдань;
- самостійність виконання;
- творчий підхід у виконанні завдань;
- ініціативність у навчальній діяльності.

Розподіл балів, що присвоюються студентам

Виконання завдань кожного модуля оцінюється відповідно до вимог Положення про організацію навчального процесу у ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені В.Стефаника» та ECTS за наступною шкалою:			
За національною шкалою (залік)	За національною шкалою (екзамен)	За шкалою ECTS	Кількість балів
ЗАРАХОВАНО	ВІДМІННО	A	90-100
	ДОБРЕ	B	80-89
		C	70-79
		D	60-69
	ЗАДОВІЛЬНО	E	50-59
НЕ ЗАРАХОВАНО	НЕЗАДОВІЛЬНО	FX	25-49
		F	1-24
Невиконання елементів модуля без поважної причини відбирає 1-5 бали (залежно від загальної кількості).			

Виконання завдань оцінюється на кафедральних переглядах колегіально. На перегляд необхідно представити всі види навчально-творчої роботи (академічні лабораторні завдання, самостійні, індивідуальні, допоміжні накидки, замальовки, етюди, картони)

Для підвищення рейтингу студент може виконати :

Письмове відновлення пропущених лекцій (1-2 бали за кожний конспект);

Етюд за темою пропущеного заняття (1-2 бали)

Індивідуальна (самостійна, дослідницька, творча) робота максимально оцінюється 30 %, зокрема написання етюдів, створення ескізів композицій – 10 %, створення самостійної творчої роботи -10%, написання наукової статті – 10 %.

Поточний контроль максимально оцінюється – 5 -10 %, зокрема тестування, контрольна – 5 %.

Підсумковий контроль (залік, іспит) – 15 – 25 %.

**РОЗПОДІЛ БАЛІВ
ПРИ РЕЙТИНГОВІЙ СИСТЕМІ ОЦІНЮВАННЯ
ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ
(1 КУРС, 1 семестр)**

Модулі	Модуль 1		Поточний контроль (міжсесійний перегляд)	Підсумковий контроль	Сума
Кількість балів за мо- дуль	50				
Теми,завдання	1	2	20	30	100
Лекція					
Практична аудиторна робота	14	16			
Самостійна робота	4	6			
Науково- творча робота	10				

**РОЗПОДІЛ БАЛІВ
ПРИ РЕЙТИНГОВІЙ СИСТЕМІ ОЦІНЮВАННЯ
ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ
(I КУРС, 2 семестр)**

Модулі	Модуль 2		Поточний конт- роль (міжсесійний перегляд)	Підсумковий контроль	Сума
Кількість балів за мо- дуль	50				
Теми, завдання	1	2	20	30	100
Лекція					
Практична аудиторна робота	12	18			
Самостійна робота	4	6			
Науково- творча робота	10				

**РОЗПОДІЛ БАЛІВ ПРИ РЕЙТИНГОВІЙ СИСТЕМІ ОЦІНЮВАННЯ
ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ
(II КУРС, 3 семестр)**

Модулі	Модуль 2	Поточний конт- роль (міжсесійний перегляд)	Підсумковий контроль	Сума
Кількість балів за мо- дуль	50			
Теми,завдання	1	20	30	100

Лекція				
Практична аудиторна робота	30			
Самостійна робота	10			
Науково-творча робота	10			

Список рекомендованої літератури

1. Белецкий П.А. Георгий Иванович Нарбут / П.А. Белецкий. – Л.:Искусство, 1985. – 238 с.
2. Белічко Ю. Георгій В'ячеславович Якутович / Ю.Белічко. – К.:Мистецтво, 1968. – 87 с.
3. Боголюбський Н.Я. Техніка офорта / Н.Я. Боголюбський, А.В. Чебикін. – К.:Вища школа, 1978. – 140 с.
4. Владич Л. Василь Касіян / Л.Владич. – К.:Мистецтво, 1977. – 247с.
5. В'юник А.О. Екслібриси українських художників / А.О.В'юник. - К.: Мистецтво, 1977. – 247 с.
6. В'юник А.О. Українська графіка ХІ – початку ХХ ст / А.О.В'юник.– К.:Мистецтво, 1994. – 328 с.
7. Дорош А.Ю., Костюк С.П., Крушельницька Л.І. Іван Крушельницькій. Графіка: Альбом – каталог. – Львів, 2004. – 43 с.
8. Еренбург И.Г., Алпатов М.В. Графика Пикассо / И.Г.Еренбург, М.В. Алпатов. – М.:Искусство, 1968. – 186 с.
9. Жолтовський П.М. Малюнки Києво - Лаврської іконописної майстерні / П.М. Жолтовський. – К.:Наукова думка, 1982. – 287с.
10. Журов А.П. Гравюра на дереві / А.П. Журов, Е.М. Третьякова. - М.: Изобразительное Искусство, 1986. – 160 с.
11. Звонцов В.М. Офорт / В.М. Звонцов, В.И. Шистко. - М.: Искусство, 1971. – 184 с.
12. Ковтун Е.Ф. Что такое эстамп / Е.Ф. Ковтун. - Л.:Художник РСФСР, 1963. – 95 с.
13. Кункіна Р.З., Сергій Конончук. Графіка / Р.З. Кункіна, Н.П.Францева. – К.:Мистецтво, 1988. – 104 с.

- 14.Лагутенко О. Українська графіка першої третини ХХ століття / О.Лагутенко.– К.:Грані-Т, 2006, - 240 с.
- 15.Логвин. Г.Н. З глибин. Гравюри українських стародруків ХVI – ХVIIIст/ Г.Н. Логвин. – К.:Дніпро, 1990. – 707 с.
- 16.Минаев Е.Н. Екслибрис/ Е.Н. Минаев, С.П. Фортинский. – М.:Книга, 1970. – 239 с.
- 17.Очерки о истории и технике гравюры. – М.:Изобразительное искусство, 1987. – 688 с.
- 18.Степовик Д.В. Леонтій Тарасевич і українське мистецтво бароко/ Д.В. Степовик. – К.:Наукова думка, 1986. – 235 с.
- 19.Степовик Д.В. Українська графіка ХVI – ХVIII століть/ Д.В. Степовик. – К.:Наукова думка. 1982. – 331 с.
- 20.Суворов П.И. Искусство литографии/ П.И. Суворов. – М.:Искусство, 1964. – 342 с.
- 21.Турченко Ю.Я. Український естамп/Ю.Я. Турченко. – К.:Наукова думка, 1964. – 235 с.
- 22.Турова В.В. Что такое гравюра / В.В. Турова В.В. – М.:Изобразительное искусство, 1986. – 160 с.
- 23.Хвостенко В.Є. Техніки авторського друку / В.Є. Хвостенко.- Харків:Колорит, 2004. – 82 с.
- 24.Шпак О. Д. Українська народна гравюра ХVII-ХІХ століть / Оксана Дмитрівна Шпак. – Львів: Національна академія наук України. Інститут народознавства., 2006. – 224 с.
- 25.Ямщиков С.В. Новые открытия советских реставраторов. Японская гравюра/С.В. Ямщиков – М.: Советский художник, 1979. – 144 с.
- 26.Яців Р.М. Львівська графіка / Р.М. Яців. – К.:Наукова думка, 1992. – 119 с.

ЗМІСТ

Програми навчальної дисципліни «Графіка» та методичних рекомендацій до її виконання

Загальний опис навчальної дисципліни	3
Пояснювальна записка	3
Розподіл годин за семестрами.....	4
Структура залікових кредитів курсу.....	5
Вступ.....	6
Змістовий модуль I (I курс, 1 семестр).....	9
Змістовий модуль II (I курс, 2 семестр).....	18
Змістовий модуль III (I курс, 3 семестр).....	27
Підсумковий контроль.....	32
Розподіл балів, що присвоюються студентам.....	32
Список рекомендованої літератури.....	36
Зміст.....	38